

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
КАФЕДРА ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

«ПОГОДЖЕНО»

Проректор з науково-методичної
та навчальної роботи

О. Б. Жильцов

2015 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
**КЛАВІШНІ ІНСТРУМЕНТИ І КЛАВІРНЕ
ВИКОНАВСТВО**

Галузь знань – 0202 «Мистецтво»
Спеціальність – 8.02020401 «Музичне мистецтво»
Додаткова спеціалізація – «Викладання музичного інструмента»
Освітній рівень – другий (магістерський)

Інститут мистецтв

2015 – 2016 навчальний рік

Розподіл годин звірено з робочим навчальним планом. Структура типова.
Заступник директора з науково-методичної
та навчальної роботи

А.О. Таранник

Робоча програма навчальної дисципліни «Клавішні інструменти і клавірне виконавство» для студентів галузі знань 0202 «Мистецтво» спеціальності 8.02020401 «Музичне мистецтво» другого (магістерського) освітнього рівня.

Розробники: **Свириденко Наталія Сергіївна,**
народна артистка України, професор
кафедри інструментально-виконавської майстерності

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри інструментально-виконавської майстерності Інституту мистецтв
Протокол від 02 вересня 2015 року № 1.

Завідувач кафедри
інструментально-виконавської майстерності

Г. М. Пляченко

ЗМІСТ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА	4
СТРУКТУРА ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	6
I. Опис предмета навчальної дисципліни	6
II. Тематичний план навчальної дисципліни	7
III. Програма навчальної дисципліни	8
IV. Навчально-методична карта дисципліни	15
V. Завдання для самостійної роботи	17
VI. Індивідуальна науково-дослідна робота	18
VII. Система поточного та підсумкового контролю	21
VIII. Методи навчання	23
IX. Методичне забезпечення курсу	24
X. Рекомендована література	24

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Робоча програма навчального курсу «Клавішні інструменти і клавірне виконавство» є нормативним документом Київського університету імені Бориса Грінченка, який розроблено на основі освітньо-професійної програми підготовки магістрів відповідно до навчального плану галузі знань 0202 «Мистецтво», спеціальності 8.02020401 «Музичне мистецтво» 2014 року вступу.

У програмі визначено: 1) обсяг теоретичних знань і практичних умінь у сфері клавірного виконавства, які мають опанувати студенти, що здобувають додаткову кваліфікацію «Викладач музичного інструмента»; 2) групи компетенцій, необхідних для викладання основного музичного інструмента (клавесина, фортепіано); 3) розподіл навчального матеріалу за модулями (змістовими модулями) та академічного часу для його засвоєння; 4) форми й види навчальної діяльності студентів у процесі засвоєння навчального курсу; 5) необхідне методичне забезпечення та систему оцінювання навчальних досягнень студентів.

Мета викладання дисципліни «Клавішні інструменти і клавірне виконавство» – ознайомлення студентів із типами професійних клавішних музичних інструментів, їхньою історією розвитку та будовою, музичним матеріалом, що відповідає кожному з цих інструментів, манерою виконання.

Ці знання мають сприяти визначенню віку, матеріалів, типу конструкції, технології виробництва, художньої цінності та відповідності можливостям інструментів виконання в автентичній манері та сучасне осмислення клавірної спадщини.

Завдання навчального курсу «Клавішні інструменти і клавірне виконавство»:

- сформувані у студентів знання з історії походження клавішних музичних інструментів, їх виготовлення та практичного застосування;
- ознайомити з виконавською практикою на клавішних музичних інструментах;
- надати студентам основи з курсу інструментознавства;
- ознайомити з репертуаром клавірної музики у відповідності до інструментів та до втілення художнього образу;
- надати основну інформацію про відомих майстрів, мануфактур, фабрик та концернів – виробників клавішних музичних інструментів;
- сформувані необхідні базові знання про технічні можливості клавішних музичних інструментів та їх стилістику.

Міждисциплінарна взаємодія. Засвоєння навчального курсу «Клавішні інструменти і клавірне виконавство» передбачає інтеграцію знань, умінь і навичок із таких фахових дисциплін: основний музичний інструмент; оркестровий клас; теорія та історія музичних стилів; методика викладання дисциплін кваліфікації у вищій школі.

Вивчення навчальної дисципліни «Клавішні інструменти і клавірне виконавство» сприяє формуванню у студентів таких фахових та загальних **компетентностей**:

- *інструментально-педагогічна* (здатність застосовувати інструментально-виконавські уміння у навчальній, педагогічній та концертно-виконавській діяльності; знання інструментально-педагогічного репертуару та володіння методами роботи над творами різної форми, жанру, стилю; володіння методами навчання гри на музичному інструменті та методикою викладання музичного інструмента у вищій школі);

- *музично-теоретична* (знання теорії музичної освіти в Україні та за рубежом, принципів і методів навчання студентів вищих мистецьких навчальних закладів; здатність застосовувати у навчальній та професійній діяльності знання з історії і теорії музики, сольфеджіо, гармонії, поліфонії, аналізу музичних творів);

- *комунікативна* (здатність до міжособистісного спілкування, емоційної стабільності, толерантності; здатність працювати у команді; вільне володіння українською мовою відповідно до норм культури мовлення; здатність до професійного спілкування іноземною мовою);

- *інформаційна* (здатність до самостійного пошуку та оброблення інформації з різних джерел, необхідної для навчальної і педагогічної діяльності; здатність до ефективного використання інформаційних технологій у соціальній та професійній діяльності);

- *методологічна* (здатність визначити малодосліджені аспекти у галузі інструментального мистецтва, які є актуальними для розвитку педагогічної науки і мистецтвознавства; розуміння методології освіти; володіння методологією науково-педагогічного дослідження, дотримання логіки наукового пошуку через раціональне застосування методологічних підходів, методів і засобів у процесі виконання індивідуального науково-дослідного завдання);

- *самоосвітня* (здатність до самостійної пізнавальної діяльності, самоорганізації та саморозвитку; спрямованість на розкриття особистісного творчого потенціалу та самореалізацію у музично-педагогічній діяльності; прагнення до особистісно-професійного лідерства та успіху).

СТРУКТУРА ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

I. ОПИС ПРЕДМЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «КЛАВІШНІ ІНСТРУМЕНТИ І КЛАВІРНЕ ВИКОНАВСТВО»

Курс: підготовка магістрів	Галузь знань, напрямок підготовки /спеціальність, освітній рівень	Характеристика навчального курсу
<p>Кількість кредитів, відповідних ECTS :</p> <p style="text-align: center;">3</p> <p>Кількість змістових модулів :</p> <p style="text-align: center;">3</p> <p>Загальна кількість годин :</p> <p style="text-align: center;">108</p> <p>Кількість годин на тиждень:</p> <p style="text-align: center;">2</p>	<p>Шифр та назва галузі знань:</p> <p style="text-align: center;">0202 <i>Мистецтво</i></p> <p>Шифр та назва спеціальності:</p> <p style="text-align: center;">8.02020401 <i>«Музичне мистецтво»</i></p> <p>Додаткова спеціалізація: <i>«Викладання музичного інструмента»</i></p> <p>Освітній рівень:</p> <p style="text-align: center;"><i>другий (магістерський)</i></p>	<p>Вибіркова дисципліна</p> <p>Рік підготовки: <i>II</i></p> <p>Семестр: <i>III</i></p> <p>Аудиторні заняття: <i>36 годин :</i></p> <p style="padding-left: 40px;"><i>лекції – 18 год.;</i> <i>практичні – 18 год.;</i></p> <p>Модульний контроль: <i>6 год.</i></p> <p>Самостійна робота: <i>66 годин</i></p> <p>Форма підсумкового контролю: <i>Залік</i></p>

II. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№ п/п	Назви теоретичних/практичних розділів	Кількість годин					
		Разом	Аудиторні	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	Модульний контроль
Змістовий модуль 1: Орган							
1.1	Давні музичні інструменти – попередники органу. Орган стародавніх Греції, Риму, Візантії та арабського світу. Ранні церковні органи та органи епохи Середньовіччя до XI ст. музика для органу в період Середньовіччя та способи її виконання.	10	4	2	2	6	
1.2	Стан музичної культури часів Середньовіччя. Органна музика Відродження. Органи періоду 1100–1450 рр. XV ст. – стаціонарний та портативний органи. Органи епохи бароко (Німеччина, Франція, Іспанія, Нідерланди, Англія, Центральна Європа). Органна музика бароко. Зв'язок технічних можливостей інструмента та музичного матеріалу.	10	4	2	2	6	
1.3	Органи епохи романтизму – нові ідеї в конструкції. Концертний напрямок виконавської практики. Сучасні органи та відродження історичного органу. Орган в Україні.	10	4	2	2	6	
	МКР	2					2
	Разом	32	12	6	6	18	2
Змістовий модуль 2: Клавесин							
2.1	Конструкція клавесину. Конструкція клавикорду. Епоха Відродження: Італія та Північна Європа. Твори для клавесину.	10	4	2	2	6	
2.2	З 1590–1700: Фландрія, Франція, Англія. Формування національних шкіл у клавесинобудуванні та виконавстві. XVIII століття: Франція, Англія, Італія, Німеччина та інші країни Європи. Інструментарій, композиторська та виконавська творчість.	10	4	2	2	6	
2.3	XIX століття. 1900–1940 рр., після 1940 р. Клавесин в Україні. Занепад і відродження. Формування історичного підходу до творів старовинних композиторів. Автентичне та сучасне виконання.	10	4	2	2	6	
	МКР	2					2
	Разом	32	12	6	6	18	2

Змістовий модуль 3: Фортепіано							
3.1	Винахід фортепіано. Конструкція молоточкового механізму Б. Крістофорі. Твори для піано форте перехідного періоду. Віденська система механіки. Музика віденських композиторів II половини XVIII століття.	10	4	2	2	6	
3.2	Фортепіано в Англії та Франції від появи і до кінця XIX століття. Німецькі фортепіано від початку XIX і до кінця XX століття. Розквіт фортепіанного будівництва та розвиток виконавства.	10	4	2	2	6	
3.3	Виробництво фортепіано в Північній Америці. Фортепіано в Росії та Україні від кінця XVIII ст. і до сьогодення. Можливості фортепіано, що сприяли розвитку віртуозності у навчальному процесі та концертному виконавстві.	10	4	2	2	6	
	МКР	2					2
	ІНДЗ	12				12	
	Разом	44	12	6	6	30	2
	УСЬОГО	108	36	18	18	66	6

III. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ТЕМАТИКА ЛЕКЦІЙ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

ОРГАН

1.1. Давні музичні інструменти – попередники органу. Орган стародавніх Греції, Риму, Візантії та арабського світу. Ранні церковні органи та органи епохи Середньовіччя до XI ст. музика для органу в період Середньовіччя та способи її виконання.

Музичні інструменти – попередники органу. Країни, в яких використовувались ці інструменти. Винахід органу з гідравлічним устроєм у Стародавній Греції. Конструкція гідравлічного органу. Практичне його застосування. Відомі виконавці. Застосування гідравлічного органу у Стародавньому Римі. Часописи Герона та Вітрувія щодо органу. Продовження існування гідравлічного органного устрою у Східній Римській імперії. «Візантійська дивина» та «Арабські подарунки».

Східні шляхи органів до Західної Європи. Ранні органи (біля церкви). Поступове проникнення органів до церкви. Застосування та можливі конструкції за трактатом Теофілуса та іншими церковними джерелами. Відповідність конструкції та звучання у музичній практиці VIII – XI ст.

Література: 17, 26, 38, 46, 55.

1.2. Стан музичної культури часів Середньовіччя. Органна музика Відродження. Органи періоду 1100–1450 рр. XV ст. – стаціонарний та портативний органи. Органи епохи бароко (Німеччина, Франція, Іспанія, Нідерланди, Англія, Центральна Європа). Органна музика бароко. Зв'язок технічних можливостей інструмента та музичного матеріалу.

Розвиток музичної культури доби Відродження. Розширення рамок канонів церковних служб і збільшення загальних потреб у використанні органів. Малі органи – потратив та позитив. Поширення будівництва органів у країнах Західної Європи та їх конструктивна еволюція. Архівний, музичний та іконографічний матеріал, трактати Преторіуса. Найвідоміші органи та їхні майстри, твори для органу та манера їх виконання. Взаємопроникнення конструктивних досягнень та розповсюдження нових ідей щодо конструкції органу в різних країнах. Взаємодія інструменту та музики, що на ньому виконувалася.

Розвиток органобудування в епоху бароко (XVI – XVIII). Характерні

риси органів країн Західної Європи, побудованих А. Шліком, А. Шнітгером, Ф-Х. Кліко, Г. Зільберманом. Розквіт барокового музичного мистецтва в органній музиці. взаємозв'язок розвитку органної виконавської техніки з досягненнями органобудування. Нововведення у конструкціях органів XVI – XVIII століть.

Література: 7, 23, 24, 44, 57, 58.

1.3. Органи епохи романтизму – нові ідеї в конструкції. Концертний напрямок виконавської практики. Сучасні органи та відродження історичного органу. Орган в Україні.

Орган і романтизм. Естетика і конструкція органу епохи романтизму. Використання органу у XIX ст. Автори органної музики. Майстри – Каваїлле-Коль, Ф. Шульце, Г. Уіл'їс. Органні фірми: Габлер, Валькер, Штем та К°. Характерні риси романтичного органу. Теоретики: Вольфрам, Зейдель, Я. Вільке, Хопкінс. Композитори-романтики – автори творів для органу.

Орган у XX ст., еволюція органу. Вплив технічного прогресу на зміни в конструкції органу. Орган – не тільки культовий інструмент. Розширення репертуару органних творів. Виконавча практика. Погляди А. Швейцера на органне мистецтво і їхній вплив на процес відновлення старовинних органів. Аутентизм інструментарію та виконавські манери. Орган – інструмент сучасний. Органні фірми XX ст.: О. Валькер, Валькер-Майер, Отт та Кемпер, Хольткамп, Харрісон, Шлікер, Шуке, Метцлер, Рігер-Клосс. Прослуховування записів органів різних шкіл, відвідування органних концертів.

Література: 4, 7, 21, 40, 57.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

КЛАВЕСИН

2.1. Конструкція клавесину. Конструкція клавікорду. Епоха Відродження: Італія та Північна Європа. Твори для клавесину.

Походження та конструкція клавесину, його частини і функції. Дія механіки, матеріали, що застосовуються у різних частинах клавесину. Типи клавесинів. Конструкція клавікорду. Принцип дії механіки. Історія інструменту. Застосування клавесина.

Радикальні зміни у конструкції клавесину і Італії біля 1500 року. Тип інструменту, що склався. Матеріали. Інформація про інструменти Північної Європи з різних джерел, а також з трактату П'єра Трічета. Музика Відродження.

Література: 4, 8, 9, 26, 35, 37, 51, 55.

2.2. З 1590–1700: Фландрія, Франція, Англія. Формування національних шкіл у клавесинобудуванні та виконавстві. XVIII століття: Франція, Англія, Італія, Німеччина та інші країни Європи. Інструментарій, композиторська та виконавська творчість.

З 1590 – 1700 рр.: Фландрія. Розвиток фламандського клавесина в XVI – XVIII ст. у роботах сім'ї Рюккерс. Конструкція та дизайн. Франція. Особливості конструкції та дизайну клавесинів. Матеріали. Теорії Мерсенна, Делабарда. Клавесини Бланше. Англія. Тип англійського клавесину. Ознайомлення з творами англійських вірджиналістів.

XVIII століття. Франція. Розвиток конструкції клавесинів в роботах Делаланда Каена, Луї Деніса, Бланше-Таскена, Ніколаса та Франсуа Єт'єнів, Паскаля Таскена, Генрі Хемша, Клода-Бенджаміна Балбастра. Французький клавесинний стиль в теоретичних розробках Ф. Куперена. Клавесинна музика Ф. Куперена та Ж.-Ф. Рамо. Англія. Англійський стандарт клавесинів XVIII століття. Роботи Германа Табеля, Буркарда Шуді, Джекоба Кіркмана. Особливості звучання (пов'язане зі своєрідністю конструкції). Італія. Своєрідність італійських клавесинів. Історичні джерела. Облікова книга Медичі. Колекція Оттобоні. Клавесинна італійська музика, Д. Скарлатті. Німеччина та інші країни Європи. Дві клавесинні школи Німеччини (Гамбурзька – Фляйшер, Хасс), їхні характерні риси, а також майстри Зільберман, Штокман. Північно- та південно-німецькі клавесинні школи, клавесинна творчість Й.С.Баха. Нідерландські традиції у Абрахама Ліндхоуера, Альберта Деліна Тоумаї, Йогана Даніеля Дулкена. Клавесинна музика Нідерландів.

Література: 16, 27, 33, 60.

2.3. XIX століття. 1900–1940 рр., після 1940 р. Клавесин в Україні. Занепад і відродження. Формування історичного підходу до творів старовинних композиторів. Автентичне та сучасне виконання.

Розвиток клавесинів після 1800 року. Останній клавесин фірми Кіркман. Реставраційні роботи. Призначення клавесинів у XIX столітті. Вивчення французькими фірмами Ерар та Плейель клавесину Таскена з метою його копіювання. Відродження виробництва англійських клавесинів типу Кркман та Шуді. Клавесинне виконавство у XIX столітті. Діяльність Арнольда Долмеча у Лондоні (спрямована на відродження історичних клавесинів та автентичного виконання старовинної музики). Відродження клавесинів у Німеччині, Голландії, Австрії. Осмислення музикантами

музичної спадщини старовинних композиторів.

Від 1900 р. – 1940-х років – фірма Плейєль як постійний виробник клавесинів. Діяльність Ванди Ландовської по відродженню старовинної музики. Початок виробництва клавесинів у Німеччині (Мейндлер- Шрамм, Нойперт). Вплив А. Долмеча на початок виробництва в Америці – фірма Долмеч-Кікерінг. Модернізація клавесинів у Німеччині фірмами Маендлер, Нойперт, Маендлер-Шрамм, братів Аммер. Виконавство кінця ХІХ – початку ХХ століття. Відродження клавесина у виробництві інструментів, виконавстві, створення нових творів для клавесина. Становлення клавесинної культури ХХ століття.

Найдавніші письмові згадки про існування клавішних інструментів в Україні ХІ століття, їхнє використання. Музичні традиції ХІV – ХVІ століть. Музичні цехи та православні братства. Відомості про наявність клавикордів та клавіцимбал з документів та матеріалів ХVІІ – ХVІІІ ст. Іван Самойлович, Станіслав Йозефович, Богдан Хмельницький, Данило Апостол в історії розвитку українського клавіру. Грицько Ілляшенко-Макущенко – цех майстер усіх музикантів Задніпров'я (з оповідей Павла Алепського). ХVІІІ століття – діяльність українських музикантів в Україні та за кордоном. Клавесин в Україні з 1960 по 1990 рр. Виробництво клавесинів в Україні з 1990 року і до сьогодні. Типи клавесинів, що виробляються, їхнє місцезнаходження, клавесин у концертному житті та навчальному процесі України.

Література: 4, 7, 21, 40, 57.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3

ФОРТЕПІАНО

3.1. Винахід фортепіано. Конструкція молоточкового механізму Б. Крістофорі. Твори для піано форте перехідного періоду. Віденська система механіки. Музика віденських композиторів II половини ХVІІІ століття.

Естетичні погляди на мистецтво, що сформувалися у ХVІІІ столітті. Пошуки нового звучання музичних інструментів, яке б відповідало новим стилям. Винаходи молоточкового механізму Бартоломео Крістофорі, Жана Маріуса та Крістофа Готліба Шрьотера. Перевага механіки Б. Крістофорі та її негативні сторони. Дія механіки, її поліпшення Готфрідом Зільберманом. Перші твори для фортепіано.

Віденська система механіки. Використання ідей Б. Крістофорі та Г. Зільбермана Й. Штейном у створенні власної механіки та удосконалення її

в період 1750 – 1800 рр. схвальне ставлення до нових інструментів з боку Й. Штайна, В.-А. Моцарта. Принцип дії механіки Й. Штайна, що згодом отримала назву «віденської механіки». Продовження ідей Штайна Андреасом Штрайхером. Інші віденські майстри: Антон Уолтер, Йоган Зайдель, Йоган Шмідт, Йоган Шідмайєр та ін. Твори для піанофорте віденських класиків.

Розвиток механіки після 1800 р. і до кінця ХІХ століття. Удосконалення її такими майстрами, як Йозеф Шоффстосс, Йоганн Шанц, Йозеф та Ігнац Безендорфери. Дизайн віденських роялів. Візуальні ознаки приналежності до певного часу. Звукові характеристики. Віденський рояль сьогодні. Творчість композиторів-романтиків та втілення художнього образу на віденських роялях.

Література: 9, 16, 25, 27, 39.

3.2. Фортепіано в Англії та Франції від появи і до кінця ХІХ століття. Німецькі фортепіано від початку ХІХ і до кінця ХХ століття. Розквіт фортепіанного будівництва та розвиток виконавства.

Фортепіано в Англії та Франції. Поява першого фортепіано в Англії (середина 1750-х років). Перший виробник фортепіано в Англії – Йоган Зумпе та «12 апостолів». Сприяння Йогана Християна Баха поширенню фортепіано. Фортепіанна музика в Англії. Йоган Пульман та Джон Бродвуд – новий шлях в удосконаленні фортепіанної механіки, яка дістає назву «англійської». Зв'язок розвитку механіки з французькими майстрами: Себаст'єном та Жаном-Батистом Ерарами, Ігнацем Плейєлем. Характерна риса англійської механіки (подвійна репетиція) та опрацювання цієї ідеї упродовж довгого часу. Вплив механіки на розвиток віртуозності у виконанні творів на фортепіано.

Стан справ до Першої світової війни і після її завершення. Світовий ринок фортепіано і місце на ньому Англії та Франції. Прості та фешенебельні фортепіано. Історичні фортепіано – Бродвуд, Ерар, Плейєль. Зв'язок можливостей інструмента та нотного матеріалу.

Німецькі фортепіано. Ідея фортепіанної механіки Крістофа Готліба Шрьотера і розповсюдження її серед німецьких музичних майстрів. Опрацювання її у власній інтерпретації і розвиток фортепіанної справи у Німеччині. Критичний журнал Й. Маттесона – джерело інформації про винахід Б. Крістофори і розвиток цього винаходу у роботах Готфріда Зільбермана та його племінника Йогана Генріха Зільбермана. Створення саксонської традиції майстрами Зільберманами і продовження цієї традиції іншими учнями – династією Кройцбахів, Ібахів та іншими майстрами.

Німецька механіка. Німецьке мануфактурне виробництво піано форте (Шрџотер та інші). Принцип виробництва. Фабричне виробництво з кінця ХІХ століття. Створення найбільш потужних фірм (концернів): «Бехштейн», «Блютнер», «Ферстер» у ХХ столітті. Сучасне виробництво фортепіано. Формування автентичного виконання. Вплив стилістики інструмента на стилістику виконання.

Література: 4, 8, 11, 26, 37, 44, 49, 58.

3.3. Виробництво фортепіано в Північній Америці. Фортепіано в Росії та Україні від кінця ХVІІІ ст. і до сьогодні. Можливості фортепіано, що сприяли розвитку віртуозності у навчальному процесі та концертному виконавстві.

Північна Америка. Поява першого фортепіано (1860 р.). перші виробники. Копіювання та створення нових моделей. Джон Айзек Хавкінс як винахідник вертикального фортепіано. Фортепіано у ХІХ столітті – зв'язок з Англією та власні ідеї (Бобкок, Джон Маккей, Джон Кікерінг). Фірма «Стенвей». Патентування найбільш вдалих частин конструкції. Власні моделі та копіювання історичних моделей. Генріх Стенве (1853) та фірма «Стенвей» у Нью-Йорку. «Американська система» фірми «Стенвей». Нарощування виробництва. Відкриття закордонних філій. Нові технології. Загальні тенденції часу. Можливості звучання, сприяння розвитку концертного виконання великого обсягу фортепіанного матеріалу.

Фортепіано в Росії. Поява у 1780 рр. фортепіано англійських фабрик Зумпе, Байера Стодarta та ін.. Віденські роялі в Росії та Україні. 1800 р. – перші фортепіано (Беккер, Міллер). Перша російська фортепіанна фабрика Фрідріха Дідерікса. Моделі фортепіано. 1818 р. – фортепіанна фабрика в Петербурзі Йогана Фрідріха Шредера, 1841 р. – Якова Беккера, 1856 р. – Ф.М. Мюльбаха. Виробництво Ф. Натінга. Фабрика А. Штробля (1873) в Україні. Відкриття у 1876 році у Києві фабрики Макленбурга. Майстерня А. Горна у Харкові та фабрика А.М. Бермана (1890). Фабрика Адольфа Шена (1843) в Одесі. Виробництво фортепіано в СРСР (1918 – 1941 рр., 1945 – 1991 рр.). Фортепіанні фабрики Росії, України, Білорусі, Естонії, Латвії. Виробництво від 1991 року. Поширення інструментів у побутовому використанні, а також сприяння використування інструментів у навчальному процесі та концертному житті.

Література: 4, 8, 9, 26, 35, 37, 51, 55.

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практичне заняття 1.

Давні музичні інструменти – попередники органу. Орган стародавніх Греції, Риму, Візантії та арабського світу. Ранні церковні органи та органи епохи Середньовіччя до XI ст. музика для органу в період Середньовіччя та способи її виконання.

1. Виконання практичної роботи: аналіз музичних інструментів – попередників органу.

2. Виконання практичної роботи: аналіз конструкції та застосування гідравлічного органу.

3. Виконання практичної роботи: доповіді про застосування та можливі конструкції органу за трактатом Теофілуса та іншими церковними джерелами.

Література: 2, 3, 4, 19, 22, 54.

Практичне заняття 2.

Стан музичної культури часів Середньовіччя. Органна музика Відродження. Органи періоду 1100–1450 рр. XV ст. – стаціонарний та портативний органи. Органи епохи бароко (Німеччина, Франція, Іспанія, Нідерланди, Англія, Центральна Європа). Органна музика бароко. Зв'язок технічних можливостей інструмента та музичного матеріалу.

1. Виконання практичної роботи: аналіз теоретичних праць про роль органу в музичній культурі доби Відродження.

2. Виконання практичної роботи: доповіді про розвиток органобудування в епоху бароко (XVI – XVIII ст.ст.)

3. Виконання практичної роботи: аналіз нововведень у конструкціях органів XVI – XVIII століть. Наведення нотних прикладів у зв'язку з удосконаленням конструкції органу.

Література: 8, 16, 39, 60.

Практичне заняття 3.

Органи епохи романтизму – нові ідеї в конструкції. Концертний напрямок виконавської практики. Сучасні органи та відродження історичного органу. Орган в Україні.

1. Виконання практичної роботи: аналіз естетики і конструкції органу епохи романтизму. Твори композиторів-романтиків для органу.

2. Виконання практичної роботи: доповіді про еволюцію органу у XX ст. та сучасні органні фірми.

3. Ознайомлення з органічними творами ХХ століття.

Література: 15, 16, 42, 53.

Практичне заняття 4.

Конструкція клавесину. Конструкція клавікорду. Епоха Відродження: Італія та Північна Європа. Твори для клавесину.

1. Виконання практичної роботи: теоретичні праці про конструкцію клавесину, його частини і функції.

2. Виконання практичної роботи: доповіді про конструкцію клавікорда.

3. Ознайомлення та виконання творів італійських композиторів XVI століття.

Література: 5, 6, 22, 39, 58.

Практичне заняття 5.

З 1590–1700: Фландрія, Франція, Англія. Формування національних шкіл у клавесинобудуванні та виконавстві. XVIII століття: Франція, Англія, Італія, Німеччина та інші країни Європи. Інструментарій, композиторська та виконавська творчість.

1. Виконання практичної роботи: аналіз фламандського клавесина в XVI – XVIII ст. Ознайомлення з творами нідерландських композиторів XVI – XVII століть.

2. Виконання практичної роботи: доповіді про розвиток конструкції клавесинів у країнах Європи XVIII століття.

3. Виконання творів на клавесині.

Література: 1, 9, 32, 35, 59.

Практичне заняття 6.

XIX століття. 1900–1940 рр., після 1940 р. Клавесин в Україні. Занепад і відродження. Формування історичного підходу до творів старовинних композиторів. Автентичне та сучасне виконання.

1. Виконання практичної роботи: аналіз призначення клавесинів у XIX столітті.

2. Виконання практичної роботи: доповіді про місце клавесинів у мистецькому житті України.

3. Виконання творів на клавесині.

Література: 4, 19, 23, 36, 51.

Практичне заняття 7.

Винахід фортепіано. Конструкція молоточкового механізму Б. Крістофорі. Твори для піано форте перехідного періоду. Віденська система механіки. Музика віденських композиторів II половини XVIII століття.

1. Виконання практичної роботи: аналіз естетичних поглядів на мистецтво, які сформувалися у XVIII столітті.

2. Виконання практичної роботи: доповіді про різні системи механіки.

3. Виконання творів на фортепіано.

Література: 2, 6, 15, 19, 22, 47, 58.

Практичне заняття 8.

Фортепіано в Англії та Франції від появи і до кінця XIX століття. Німецькі фортепіано від початку XIX і до кінця XX століття. Розквіт фортепіанного будівництва та розвиток виконавства.

1. Виконання практичної роботи: аналіз конструкції фортепіано в Англії та Франції.

2. Виконання практичної роботи: аналіз фортепіано в Німеччині.

3. Виконання творів на фортепіано.

Література: 7, 17, 27, 37, 47, 57.

Практичне заняття 9.

Виробництво фортепіано в Північній Америці. Фортепіано в Росії та Україні від кінця XVIII ст. і до сьогодні. Можливості фортепіано, що сприяли розвитку віртуозності у навчальному процесі та концертному виконавстві.

1. Виконання практичної роботи: аналіз появи першого фортепіано (1860 р.) та перші виробники.

2. Виконання практичної роботи: аналіз фортепіано в Росії та СРСР.

3. Виконання творів на фортепіано.

Література: 4, 10, 36, 42, 56, 59.

**IV. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНА КАРТА ДИСЦИПЛІНИ
«КЛАВІШНІ ІНСТРУМЕНТИ І КЛАВІРНЕ ВИКОНАВСТВО»**

Освітній рівень – другий (магістерський), III семестр

Разом – 108 год.: лекції – 18 год., практичні заняття – 18 год., самостійна робота – 66 год., модульний контроль – 6 год.

Модулі	Змістовий модуль 1				Змістовий модуль 2				Змістовий модуль 3			
Назва модуля	Орган				Клавесин				Фортепіано			
Теми лекцій (відвід. –1 б. за заняття)	Тема 1.1 (1 бал)	Тема 1.2 (1 бал)	Тема 1.3 (1 бал)	МКР	Тема 2.1 (1 бал)	Тема 2.2 (1 бал)	Тема 2.3 (1 бал)	МКР	Тема 3.1 (1 бал)	Тема 3.2 (1 бал)	Тема 3.3 (1 бал)	МКР
Теми практичних занять (відвід. – 1 бал за заняття; робота. на 1 зан. – 10 б.)	Тема 1.1 (11 балів)	Тема 1.2 (11 балів)	Тема 1.3 (11 балів)		Тема 2.1 (11 балів)	Тема 2.2 (11 балів)	Тема 2.3 (11 балів)		Тема 3.1 (11 балів)	Тема 3.2 (11 балів)	Тема 3.3 (11 балів)	
Самостійна робота	5 балів	5 балів	5 балів		5 балів	5 балів	5 балів		5 балів	5 балів	5 балів	
	= 15 балів				= 15 балів				= 15 балів			
Види поточ. контролю (МКР)				25 балів				25 балів				25 балів
Кількість балів за модуль	76 балів				76 балів				76 балів			
ІНДЗ	30 балів											
Вид підсумкового контролю	Залік											
Усього	Загальна кількість балів – 258, коефіцієнт 2,58											

V. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Теми курсу	Зміст завдання	Академічний контроль	Години	Бали
Змістовний модуль 1				
Тема 1.1. Давні музичні інструменти – попередники органу. Орган стародавніх Греції, Риму, Візантії та арабського світу. Ранні церковні органи та органи епохи Середньовіччя до XI ст. музика для органу в період Середньовіччя та способи її виконання.	Опрацювання та аналіз мистецтвознавчої літератури. Перегляд відеоматеріалів та науково-популярних фільмів. Робота з інтернет-ресурсами.	Контроль на практичному занятті (повідомлення, відтворення у практичній діяльності)	6	5
Тема 1.2. Стан музичної культури часів Середньовіччя. Органна музика Відродження. Органи періоду 1100–1450 рр. XV ст. – стаціонарний та портативний органи. Органи епохи бароко (Німеччина, Франція, Іспанія, Нідерланди, Англія, Центральна Європа). Органна музика бароко. Зв'язок технічних можливостей інструмента та музичного матеріалу.	Опрацювання та аналіз мистецтвознавчої літератури. Перегляд відеоматеріалів та науково-популярних фільмів. Робота з інтернет-ресурсами.	Контроль на практичному занятті (повідомлення, відтворення у практичній діяльності)	6	5
Тема 1.3. Органи епохи романтизму – нові ідеї в конструкції. Концертний напрямок виконавської практики. Сучасні органи та відродження історичного органу. Орган в Україні.	Опрацювання та аналіз мистецтвознавчої літератури. Перегляд відеоматеріалів та науково-популярних фільмів. Робота з інтернет-ресурсами.	Контроль на практичному занятті (повідомлення, відтворення у практичній діяльності)	6	5
Разом			18	15
Змістовний модуль 2				
Тема 2.1. Конструкція клавесину. Конструкція клавикорду. Епоха Відродження: Італія та Північна Європа. Твори для клавесину.	Опрацювання та аналіз мистецтвознавчої літератури. Перегляд відеоматеріалів та науково-популярних фільмів. Робота з інтернет-ресурсами.	Контроль на практичному занятті (повідомлення, відтворення у практичній діяльності)	6	5

Тема 2.2. З 1590–1700: Фландрія, Франція, Англія. Формування національних шкіл у клавесинобудуванні та виконавстві. XVIII століття: Франція, Англія, Італія, Німеччина та інші країни Європи. Інструментарій, композиторська та виконавська творчість.	Опрацювання та аналіз мистецтвознавчої літератури. Перегляд відеоматеріалів та науково-популярних фільмів. Робота з інтернет-ресурсами.	Контроль на практичному занятті (повідомлення, відтворення у практичній діяльності)	6	5
Тема 2.3. XIX століття. 1900–1940 рр., після 1940 р. Клавесин в Україні. Занепад і відродження. Формування історичного підходу до творів старовинних композиторів. Автентичне та сучасне виконання.	Опрацювання та аналіз мистецтвознавчої літератури. Перегляд відеоматеріалів та науково-популярних фільмів. Робота з інтернет-ресурсами.	Контроль на практичному занятті (повідомлення, відтворення у практичній діяльності)	6	5
Разом			18	15
Змістовний модуль 3				
Тема 3.1. Винахід фортепіано. Конструкція молоткового механізму Б. Крістофорі. Твори для піано форте перехідного періоду. Віденська система механіки. Музика віденських композиторів II половини XVIII століття.	Опрацювання та аналіз мистецтвознавчої літератури. Перегляд відеоматеріалів та науково-популярних фільмів. Робота з інтернет-ресурсами.	Контроль на практичному занятті (повідомлення, відтворення у практичній діяльності)	6	5
Тема 3.2. Фортепіано в Англії та Франції від появи і до кінця XIX століття. Німецькі фортепіано від початку XIX і до кінця XX століття. Розквіт фортепіанного будівництва та розвиток виконавства.	Опрацювання та аналіз мистецтвознавчої літератури. Перегляд відеоматеріалів та науково-популярних фільмів. Робота з інтернет-ресурсами.	Контроль на практичному занятті (повідомлення, відтворення у практичній діяльності)	6	5
Тема 3.3. Виробництво фортепіано в Північній	Опрацювання та аналіз	Контроль на практичному занятті	6	5

Америці. Фортепіано в Росії та Україні від кінця XVIII ст. і до сьогодення. Можливості фортепіано, що сприяли розвитку віртуозності у навчальному процесі та концертному виконавстві.	мистецтвознавчої літератури. Перегляд відеоматеріалів та науково-популярних фільмів. Робота з інтернет-ресурсами.	(повідомлення, відтворення у практичній діяльності)		
Разом			18	15
ІНДЗ. Підготовка індивідуального науково-дослідного завдання	Виклад результатів дослідження; технічне оформлення роботи; підготовка презентації ІНДЗ.	презентація ІНДЗ	12	
УСЬОГО			66 год.	45 балів

VI. ІНДИВІДУАЛЬНА НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА

Індивідуальне науково-дослідне завдання є видом позааудиторної індивідуальної діяльності магістранта, результати якої використовуються у процесі вивчення програмового матеріалу навчальної дисципліни. Виконання студентами ІНДЗ завершується захистом реферату.

Індивідуальне науково-дослідне завдання (ІНДЗ) з курсу «Клавішні інструменти і клавірне виконавство» – це вид науково-дослідного завдання (реферат) студента-магістранта, яке містить елементи дослідницького пошуку, відображає певний рівень його навчальної та наукової компетентності.

Мета ІНДЗ: самостійне вивчення частини програмового матеріалу, систематизація, узагальнення та практичне застосування його вихідних положень у самостійній навчально-пізнавальній діяльності.

Зміст ІНДЗ: завершене завдання у межах навчальної програми курсу, яке виконується на основі знань, умінь та навичок, отриманих під час лекційних, практичних, і охоплює частину навчального матеріалу.

Шкала оцінювання ІНДЗ

Рівень виконання	Кількість балів, що відповідає рівню	Оцінка за традиційною системою
Високий	25 – 30	Відмінно
Достатній	16 – 24	Добре
Середній	10 – 15	Задовільно
Низький	0 – 9	Незадовільно

Сума балів, отриманих за ІНДЗ, ураховується при підсумковому оцінюванні навчальних досягнень студентів із навчальної дисципліни «Клавішні інструменти і клавірне виконавство»

**Критерії оцінювання індивідуального науково-дослідного завдання
(реферату)**

Бали	Критерії оцінювання реферату
25 – 30 балів	Робота самостійна, творча. Зміст і форма реферату відповідає плану. У рефераті витримана пропорційність частин. Матеріал викладений логічно і послідовно. Спостерігається термінологічна чіткість. Відсутні фактичні, орфографічні, пунктуаційні, граматичні та стилістичні помилки. Реферат оформлений згідно вимог. Обсяг відповідає встановленим нормам. Під час захисту студент вільно орієнтується у матеріалі, висловлює власне ставлення до визначеної проблеми, володіє майстерністю усної доповіді (риторичні уміння; уміння тримати тезу та розгортати її у відповідності до рамок доповіді; уміння визначати особисту позицію; уміння тримати контакт із аудиторією; правильність мови).
16 – 24 бали	Простежується творчий підхід до виконання реферату. Матеріал викладений послідовно, відповідає плану. Інколи простежується порушення логіки. Структура відповідає формі реферату. Наявні незначні фактичні, орфографічні, пунктуаційні, граматичні та стилістичні помилки. Реферат оформлений згідно вимог. Обсяг відповідає встановленим нормам. Під час захисту студент вільно орієнтується у матеріалі, висловлює власне ставлення до питання. Виявляє достатньо умінь усної доповіді.
10 – 15 балів	Простежується спроба підійти до написання реферату самостійно й творчо. Однак план реферату недосконалий, у ньому спостерігається змішування цільових установок. Загальний зміст недостатньо структурований. Простежується невміння групувати матеріал, знаходити зв'язки, установлювати співвідношення між частинами. Наявні фактичні, орфографічні, пунктуаційні, граматичні та стилістичні помилки. У оформленні є деякі недоліки. Обсяг відповідає встановленим нормам. Під час захисту студент вільно орієнтується у матеріалі, але висловлює свої думки недостатньо аргументовано. Виявляє лише окремі уміння усної доповіді.
0 – 9 балів	Реферат написаний нашвидку, фрагментарно, позначений несамотійним підходом до виконання. План відсутній або не відповідає змісту й формі. Тема не розкрита. При захисті студент неспроможний відтворити інформацію у певній послідовності. Оперує лише загальними фразами. Наявні грубі фактичні та мовленнєві помилки.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ТЕМ ДЛЯ РЕФЕРАТІВ (ІНДЗ)

1. Зміст роботи інструменталіста-виконавця над нотною літературою.
2. Наукові засади клавірного виконавства.
3. Мистецтвознавчі основи дослідження історії створення й розвитку клавішних інструментів.
4. Наукові підходи у дослідженні клавірної музики.
5. Історична періодизація розвитку клавішних інструментів в Україні.
6. Роль історичної спадщини музичних творів у формуванні світогляду сучасного музиканта.
7. Основні засади виробництва клавішних інструментів.
8. Історія формування вітчизняного клавірного виконавства.
9. Розвиток теоретичної думки в осмисленні виконавства.
10. Специфіка осмислення музичних творів виконавцем-інструменталістом у сценічній діяльності.
11. Формування навичок гри на автентичних клавішних інструментах.
12. Формування техніки гри на автентичних клавішних інструментах.
13. Самостійна робота інструменталіста над клавірними творами різних стилів.
14. Опрацювання інструменталістом поліфонічних творів для клавішних інструментів.
15. Зміст роботи інструменталіста над концертними п'єсами виконавцем-інструменталістом.
16. Технологія вивчення оперних та балетних клавірів.
17. Специфіка розшифровки цифрованого басу у вокальному класі.
18. Особливості розшифровки цифрованого басу в інструментальному класі.
19. Імпровізація як засіб творчої діяльності інструменталіста.
20. Технічні прийоми джазового виконавства на клавішних інструментах.

VII. СИСТЕМА ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Навчальні досягнення з дисципліни «Клавішні інструменти і клавірне виконавство» оцінюються за модульно-рейтинговою системою, в основу якої покладено принцип поопераційної звітності, обов'язковості модульного контролю, накопичувальної системи оцінювання рівня знань, умінь та навичок; розширення кількості підсумкових балів до 100.

Контроль успішності студентів з урахуванням поточного й підсумкового оцінювання здійснюється відповідно до навчально-методичної карти, в якій зазначено види й терміни контролю. Систему рейтингових балів для різних видів контролю та порядок їх переведення в національну (4-бальну) та європейську (ECTS) шкалу подано у таблиці.

У процесі оцінювання навчальних робіт застосовуються такі методи:

- *усного контролю*: індивідуальне опитування, фронтальне опитування, співбесіда, залік.
- *практичного контролю*: гра на клавесині, фортепіано.
- *методи самоконтролю*: уміння самостійно оцінювати свої знання, самоаналіз.

Розподіл балів за видами навчальної роботи

Види роботи	Кількість	Балів за одиницю	Усього балів
Відвідування лекцій	9	1	9
Відвідування практичних занять	9	1	9
Робота на практичному занятті (у тому числі доповідь, виступ, повідомлення, участь у дискусії та ін.)	9	10	90
Робота на індивідуальних заняттях	-	-	-
Самостійна робота (виконання домашнього завдання)	9	5	45
Виконання ІНДЗ (написання реферату)	1	30	30
Виконання модульної контрольної роботи	3	25	75
Усього балів			258
Коефіцієнт			2,58

**Порядок переведення рейтингових показників успішності
в європейські оцінки ECTS**

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Критерії
90 – 100	«Відмінно»	A	Студент отримує за повні та міцні знання матеріалу в заданому обсязі, уміння вільно виконувати практичні завдання, передбачені навчальною програмою; за знання основної і додаткової літератури; за вияв креативності в розумінні і творчому використанні набутих знань і практичних умінь.
82 – 89	«Добре»	B	Студент отримує за вияв повних, систематичних знань із дисципліни, успішне виконання практичних завдань, засвоєння основної і додаткової літератури, здатність до самостійного поповнення й оновлення знань. Але у відповіді студента наявні незначні помилки.
75 – 81	«Добре»	C	Студент отримує за в загальному вірне виконання навчальних завдань з певною кількістю суттєвих помилок.
69 – 74	«Задовільно»	D	Студент отримує за вияв знання основного навчального матеріалу в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої фахової діяльності, поверхову обізнаність з літературою, передбаченою навчальною програмою; можливі суттєві помилки у виконанні практичних завдань, але студент спроможний усунути їх із допомогою викладача.
60 – 68	«Задовільно»	E	Студент отримує за таке виконання навчального завдання, яке задовольняє мінімальні вимоги з навчальної дисципліни.
35 – 59	«Незадовільно»	FX	Студент отримує, коли його відповідь під час відтворення основного програмового матеріалу поверхова,

			фрагментарна, що зумовлюється початковими уявленнями про предмет вивчення. Студент має можливість повторного складання екзамену.
1 – 34	«Незадовільно»	F	Ставиться студентів, який неспроможний до подальшого навчання чи виконання фахової діяльності без обов'язкового повторного вивчення навчального курсу.

**Розподіл балів за темами змістових модулів,
що присвоюються студентів упродовж вивчення навчального курсу
«Клавішні інструменти і клавірне виконавство»**

III семестр												
Змістовий модуль 1 (лекційні, практичні заняття + самостійна робота)				Змістовий модуль 2 (лекційні, практичні заняття + самостійна робота)				Змістовий модуль 3 (лекційні, практичні заняття + самостійна робота)				I Н Д З
Т 1.1	Т 1.2	Т 1.3	МКР	Т 2.1	Т 2.2	Т 2.3	МКР	Т 3.1	Т 3.2	Т 3.2	МКР	
17	17	17	25	17	17	17	25	17	17	17	25	30
76				76				76				30
Усього за період роботи до заліку – 258 балів, що прирівнюється до 100 балів з урахуванням коефіцієнта (2,58)												

VIII. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

I. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності

1. За джерелом інформації:

– словесні: лекція (традиційна, проблемна), пояснення, розповідь, бесіда.

– наочні: спостереження, ілюстрація, демонстрація.

– практичні: інструментально-виконавські.

2. За логікою передачі і сприймання навчальної інформації:

індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні.

3. За ступенем самостійності мислення:

репродуктивні, пошукові, дослідницькі, творчі.

4. За ступенем керування навчальною діяльністю: під керівництвом викладача; самостійна робота студентів; виконання індивідуальних навчальних проектів.

II. Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності (навчальні дискусії; створення ситуації пізнавальної новизни; створення ситуацій зацікавленості тощо).

IX. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУРСУ

- програма навчального курсу «Клавішні інструменти і клавірне виконавство»;
- тексти лекцій;
- навчально-методичні посібники й підручники;
- нотний матеріал для проведення практичних занять;
- клавішні музичні інструменти;
- наочність (схеми будови клавішних інструментів);
- відео- та аудіозаписи майстер-класів відомих виконавців на клавішних інструментах.

X. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Браудо Е. Клавикорд и клавесин / Е. Браудо // Музыкальный современник. – 1916. – № 6 (февраль). – С. 29–41.
2. Герасимова-Персидська Н. Старовинна музика в культурі сьогодення і місце кафедри старовинної музики в системі НМАУ ім. П. І. Чайковського / Н. Герасимова-Персидська, Т. Гусарчук // Академія музичної еліти України: історія та сучасність. – К., 2004. – С. 317–321.
3. Котлінська Л. Г. Особливості розшифровки орнаментики в клавірних творах Й. С. Баха : метод. рек. / Л. Г. Котлінська ; Ніжинський держ. ун-т ім. Миколи Гоголя. – Ніжин : Видавництво НДУ ім. М.Гоголя, 2005. – 26 с.
4. Свириденко Н. С. Проблеми збереження та реставрації рідкісних клавішних професійних інструментів в Україні: рояль Йоганн Шанц Національного музею історії України / Н. С. Свириденко // Мистецтвознавчі записки. – К., 2008. – Вип. 13. – С. 207–213.
5. Свириденко Н. С. Проблеми збереження та реставрації рідкісних клавішних професійних інструментів в Україні: піанофорте Йоганн Шанц з колекції НМІУ / Н. С. Свириденко // Тематичний збірник наукових праць НМІУ. – К., 2009. – Ч. 2. – С. 137–144.
6. Шестаков В. П. Музыкальная эстетика средневековья и Возрождения / В. П. Шестаков // Музыкальная эстетика западноевропейского средневековья и Возрождения. – М., 1966. – С. 5–92.
7. Штейнпресс Б. С. Энциклопедический музыкальный словарь / Борис Соломонович Штейнпресс и Николай Маркович Ямпольский. – М. : Сов. энциклопедия, 1966. – 629 с.
8. Шубинский С. Очерки из жизни и быта прошлого времени / С. Шубинский. – СПб. : Тип. А. С. Суворина, 1888. – 164 с.
9. Эразм Роттердамский и его время. – М. : Наука, 1989. – 280 с.

10. Dolmetsch Arnold. The Interpretation of the Music of the 17th and 18th Centuries. Minola, NY : Dover Publications, Inc. 2005. – 518 p. : 19 cm (Handbooks of Musicians).
11. Schubart Ch. Fr. D. Ideen zu einer Aesthetik der Tonkunst / D. Fr. Ch. Schubart. – Wein, 1953. – S. 335.
12. The New Grove Dictionary of Music and Musicians . Vol. 5 / S. Sadie, J. Tyrrel. – New York : Grove Oxford University Press, 2001. – 356 p.

Додаткова

1. Адорно Т. Избранное: Социология музыки / Т. Адорно. – М. ; СПб. : Университетская книга, 1999. – 210 с.
2. Берни Ч. Музыкальные путешествия: Дневник путешествия 1770 г. по Франции и Италии / Ч. Берни ; ред. и вступит. статья С. Л. Гинзбурга. – М.; Л. : Музгиз, 1961. – 204 с.
3. Берни Ч. Музыкальные путешествия: Дневник путешествия по Бельгии, Австрии, Чехии, Германии, Голландии / Ч. Берни ; ред., вступит. статья и примечания С. Л. Гинзбурга. – М. : Музгиз, 1967. – 291 с.
4. Борщевська Л. Класика – це партитура всесвіту / Л. Борщевська // Україна. – 2001. – № 2. – С. 48.
5. Бражников М. В. Фортепиано : [науч.-попул. очерк] / М. Бражников. – [2-е изд.]. – М. : Музыка, 1982. – 69 с.
6. Браудо Е. Клавикорд и клавесин / Е. Браудо // Музыкальный современник. – 1916. – № 6 (февраль). – С. 29–41.
7. Брянцева В. Н. Французский клавесинизм / В. Н. Брянцева. – СПб. : Дмитрий Буланин, 2000. – 376 с.
8. Булучевский Ю. Старинная музыка : словарь-справочник / Ю. Булучевский, В. Фомин. – Л. : Музыка, 1974 – 143 с.
9. Бурундуковская Е. Клавирная аппликатура в Италии в XVI–XVII веках и ее связь с артикуляцией / Е. Бурундуковская // Старинная музыка. – 2006. – № 1–2 (31–32). – С. 11–15.
10. Виндельбанд В. История древней философии / В. Виндельбанд ; [пер. с нем. под ред. А. И. Введенского]. – К. : Тандем, 1995. – 368 с.
11. Висоцький С. О. Про що розповіли давні стіни / С. О. Висоцький. – К. : Наук. думка, 1978. – 144 с.
12. Вопросы музыкального исполнительства и педагогики : сборник трудов / ГМПИ им. Гнесиных ; Министерство культуры РСФСР ; Управление учебных заведений. – М. : ГМПИ им. Гнесиных, 1976. – 287 с. – (Труды Государственного музыкально-педагогического института им. Гнесиных; 24).
13. Гедике А. Ф. Собрание статей и воспоминаний / Гедике Александр Федорович. – М. : Сов. композитор, 1960. – 218 с.
14. Герасимова-Персидська Н. Нові тенденції в українській музичній освіті: Європейський контекст / Н. Герасимова-Персидська // Музична освіта в Україні: сучасний стан, проблеми розвитку : матеріали наук.-практ. конф. – К. : Акад. мистецтв України, 2001. – С. 23–25.
15. Герасимова-Персидська Н. Старовинна музика в культурі сьогодення і місце кафедри старовинної музики в системі НМАУ ім. П. І. Чайковського / Н. Герасимова-Персидська, Т. Гусарчук // Академія музичної еліти України: історія та сучасність. – К., 2004. – С. 317–321.
16. Герцен А. Собрание сочинений : [в 8 т.] / А. Герцен. – М. : Правда, 1975. – Т. 3. – 399 с.
17. Голенищев-Кутузов И. Н. Барокко и его теоретики / И. Н. Голенищев-Кутузов // XVII век в мировом литературном развитии. – М., 1969. – С. 102–153.

18. Государственный академический камерный оркестр России [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ru.wikipedia.org/wiki>.
19. Грубер Р. История музыкальной культуры / Р. Грубер. – М.; Л., 1941. – Т. 1, Ч. 2. – 514 с.
20. Дидро Д. Племянник Рамо / Д. Дидро. – М., 1956. – 78 с.
21. Друскин М. История зарубежной музыки : учебник для консерватории. – [2 изд.] / М. Друскин. – Вып. 4 : Вторая половина XIX: Германия, Австрия, Венгрия, Италия, Франция, Чехия, Норвегия, Испания. – М. : Музыка, 1963. – 582 с.
22. Зейфас Н. Concerto grosso в музыке барокко / Н. Зейфас // Проблемы музыкальной науки. – М., 1975. – Вып. 3. – С. 379–406.
23. Ионин Л. Г. Социология культуры: путь в новое тысячелетие : учеб. пособие для студентов вузов. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Логос, 2000. – 431 с.
24. История европейского искусствознания : первая половина XIX в. / отв. ред. Б. Р. Виппер, Т. Н. Ливанова. – М. : Наука, 1965. – 326 с.
25. История европейского искусствознания. От античности до конца XVIII века / [отв. ред. Б. Виппер, Т. Ливанова]. – М. : Изд-во АН СССР, 1963. – 436 с.
26. История искусств стран Западной Европы от Возрождения до начала 20 века : Живопись. Скульптура. Графика. Архитектура. Музыка. Драма. Театр : Искусство 17 в. : Италия. Испания. Фландрия / [А. А. Аникст, Е. И. Ротенберг, М. И. Свицерская и др.; отв. ред. Е. И. Ротенберг, М. И. Свицерская; ВНИИ искусствознания]. – М. : Искусство, 1988. – 280 с.
27. Келдыш Ю. Очерки и исследования по истории русской музыки / Ю. Келдыш. – М. : Сов. композитор, 1978. – 514 с.
28. Келдыш Ю. Русская музыка XVIII века / Ю. Келдыш ; отв. ред. О. Е. Левашова ; АН СССР. – М. : Наука, 1965. – 463 с.
29. Конен В. Д. История зарубежной музыки : учебник для консерваторий / В. Д. Конен. – 2-е изд., доп. – М. : Музыка, 1965. – Вып. 3.: Германия, Австрия, Италия, Франция, Польша с 1789 года до середины XIX века. – 527 с.
30. Конен В. Д. Этюды о зарубежной музыке / Валентина Джозефовна Конен. – М. : Музыка, 1968. – 294 с.
31. Корній Л. П. Історія української музики / Лідія Корній. – К. ; Харків ; Нью-Йорк : М. П. Коць, 1998. – Ч. 2. Друга половина XVIII ст. – 387 с.
32. Котлінська Л. Г. Особливості розшифровки орнаментики в клавірних творах Й. С. Баха : метод. рек. / Л. Г. Котлінська ; Ніжинський держ. ун-т ім. Миколи Гоголя. – Ніжин : Видавництво НДУ ім. М.Гоголя, 2005. – 26 с.
33. Котляревський А. Орган в Україні / А. Котляревський // Музика. – 1972. – № 2. – С. 25–26.
34. Кунау Й. Музыкальный шарлатан: Речь против музыки / Йоганн Кунау // Музыкальная эстетика Западной Европы XVII–XVIII веков. – М., 1971. – С. 226.
35. Ландовска В. О музыке / В. Ландовска ; [сост. и перевод с англ. Дениз Ресто]. – М. : Радуга, 1961. – 437 с.
36. Ландовска В. Произведения для клавесина Себ. Баха / В. Ландовська // В мире искусств. – 1907. – № 20–21. – С. 10–12.
37. Лейбниц Г. В. Избранные философские сочинения / Г. В. Лейбниц. – М., 1890. – 336 с.
38. Лотман Ю. К семиотической типологии русской культуры XVIII века / Ю. Лотман, Б. Успенский // Художественная культура XVIII века : зб. материалов научн. конф. – М., 1974. – С. 261–273.
39. Лотман Ю. Современность между Востоком и Западом / Ю. Лотман // Знамя. – 1997. – № 9. – С. 157–162.
40. Руссо Ж-Ж. Музыкальный словарь: Мелодия / Жан-Жак Руссо // Музыкальная эстетика Западной Европы XVII–XVIII веков. – М., 1971. – С. 439.

41. Свириденко Н. С. Античність в українському мистецтві / Н. С. Свириденко // VIII культурологічні читання пам'яті Володимира Подкопаєва : мат. міжн. наук.-практ. конф. – К., 2010. – С. 125–128.
42. Свириденко Н. С. Ванда Ландовська та її відкриття старовинної музики (до 130-річчя від дня народження та 50-річчя від дня смерті) / Н. С. Свириденко // Мистецтвознавчі записки. – К., 2010. – Вип. 17. – С. 267–273.
43. Свириденко Н. С. Віденська механіка як етап розвитку фортепіанного будівництва (Піанофорте – фортепіано (PIANOFORTE). Німеччина та Австрія) / Н. С. Свириденко // Вісник ДАКККіМ. – К., 2004 – № 1. – С. 75–80.
44. Свириденко Н. С. Відродження старовинної музики у XIX ст. / Н. С. Свириденко // Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка. – 2010. – Вип. 14. – С. 219–231.
45. Свириденко Н. С. Еволюційні процеси у творчій діяльності Антоніо Страдіварі / Н. С. Свириденко // Мистецтвознавчі записки. – К., 2008. – Вип. 16. – С. 43–50.
46. Свириденко Н. С. Історичні аспекти осмислення музичної культури XVII–XVIII ст. / Н. С. Свириденко // Вісник ДАКККіМ. – К., 2010. – № 3. – С. 118–125.
47. Свириденко Н. С. Клавесинна школа Рюкерсів (Нідерланди) / Н. С. Свириденко // Професійна підготовка та інноваційні процеси у навчально-виховних закладах : зб. наук. пр. – Харків, 2004. – С. 148–156.
48. Свириденко Н. С. Книга Ванди Ландовської «Старовинна музика» / Н. С. Свириденко // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури. – К., 2010. – Вип. 24. – С. 324–332.
49. Свириденко Н. С. Піанофорте – фортепіано (PIANOFORTE) Бартоломео Крістофорі та його винахід / Н. Свириденко // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури. – К., 2003. – Вип. 11. – Ч. 1. – С. 130–137.
50. Свириденко Н. С. Піанофорте (PIANOFORTE) в Німеччині XVIII ст. / Н. С. Свириденко // Культура і сучасність. – К., 2005. – № 1. – С. 113–119.
51. Свириденко Н. С. Проблеми збереження та реставрації рідкісних клавішних професійних інструментів в Україні: рояль Йоганн Шанц Національного музею історії України / Н. С. Свириденко // Мистецтвознавчі записки. – К., 2008. – Вип. 13. – С. 207–213.
52. Свириденко Н. С. Проблеми збереження та реставрації рідкісних клавішних професійних інструментів в Україні: піанофорте Йоганн Шанц з колекції НМІУ / Н. С. Свириденко // Тематичний збірник наукових праць НМІУ. – К., 2009. – Ч. 2. – С. 137–144.
53. Свириденко Н. С. Фабрика музичних інструментів «Rud. IBACH sonn»: історія заснування та особливості виробництва / Н. С. Свириденко // Вісник ДАКККіМ. – К., 2005. – № 3. – С. 118–122.
54. Свириденко Н. С. Фортепіано (PIANOFORTE) в Англії та Франції (від виникнення до XX ст.) / Н. С. Свириденко // Мистецтвознавчі записки. – К., 2004. – Вип. 5. – С. 142–151.
55. Свириденко Н. Світло далекої зірки / Н. Свириденко. – Жіночий світ. – 2000. – липень – вересень. – С. 11–12.
56. Свириденко Н. Я навчилася любити Україну на чужині / Н. Свириденко // Українська газета. – 2003. – № 10 (246). – 13 березня.
57. Шекалов В. А. Возрождение клавесина: Европа и Америка : [монография] / В. Шекалов. – СПб. : Наука; САГА, 2008. – 255 с.
58. Шестаков В. От этоса к аффекту / В. Шестаков. – М. : Музыка, 1975. – 350 с.
59. Шестаков В. П. Музыкальная эстетика средневековья и Возрождения / В. П. Шестаков // Музыкальная эстетика западноевропейского средневековья и Возрождения. – М., 1966. – С. 5–92.
60. Эразм Роттердамский и его время. – М. : Наука, 1989. – 280 с.